

Marek Laskowski
Zielona Góra

NORMA I JAKOŚĆ TŁUMACZENIA PARTYKUŁ NA PRZYKŁADZIE INSTRUKCJI OBSŁUGI I TEKSTÓW LINGWISTYCZNYCH

Zarys treści: Artykuł dotyczy problematyki tłumaczenia partykuł na przykładzie instrukcji obsługi i tekstów lingwistycznych. Autor wyjaśnia pojęcie partykuły w aspekcie lingwistyki konfrontatywnej i zwraca szczególną uwagę na normę i jakość tłumaczenia tych jednostek leksykalnych z perspektywy niemiecko-polskiej.

Punktem wyjścia tego studium kontrastywnego jest kardynalne pytanie translatoryki: za pomocą jakich środków językowych oddaje się teksty z jednego języka na inny z zachowaniem normy językowej? Poniżej skoncentrujemy się na partykułach niemieckich i ich sposobach tłumaczenia na język polski. Z tego względu, że partykuły niemieckie rozwijają swoje, często niejasne, znaczenie w odizolowaniu, a ich funkcje są ściśle związane z kontekstem, trudno jest znaleźć ich całkowite ekwiwalenty. Raczej należy oczekiwać, że w tłumaczeniu będą oddawane całe ciągi wypowiedzi determinowane przez partykuły. Chodzi tu więc nie tylko o odpowiedniki na płaszczyźnie *langue*, lecz także na płaszczyźnie *parole*. Funkcje partykuł modalnych uwzględniane są często w języku mówionym dzięki intonacji, co trudno wyrazić w tekstach pisanych. Podstawowym założeniem adekwatnego tłumaczenia partykuł jest świadomość funkcji poszczególnych partykuł. Można na podstawie zebranego korpusu pokazać, że w języku polskim jest wiele możliwości przynajmniej częściowego tłumaczenia partykuł niemieckich. Strategia tłumacza

nie powinna jednak skupiać się jedynie na dążeniu za wszelką cenę do wyrażenia funkcji partykuł. Problem translacji partykuł w tekstach niemieckich na język polski polega nie tylko na tym, że nie ma odpowiedników całkowitych, lecz również na znacznych różnicach we frekwencji partykuł w realizacji językowej (por. Coseriu 1980: 206). Tłumacz powinien uwzględniać całość tekstu i zachowywać normę języka docelowego, musi być świadomy tego, że przy wyborze odpowiedników należy brać pod uwagę kryterium ekwiwalencji statystycznej. Jest to poruszanie się po grząskim gruncie i stanowi odwieczny dylemat dotyczący rozsądnej selekcji zasobu leksykalnego. Często sens komunikatywny zostaje utracony również wtedy, gdy tłumacz pominie funkcję partykuły w języku polskim (por. Szulc-Brzozowska 2002).

Ekwiwalentny komunikatywny efekt w tym zakresie jest tym trudniej osiągnąć, im większa jest kulturowa różnica między językiem wyjściowym i odbiorcami języka docelowego. Wiąże się to bardzo ściśle z hipotezą Sapira-Whorfa, według której języki determinują myślenie i postrzeganie świata. Ludzkie poznanie dokonuje się głównie w relacjach semantycznych i strukturalnych możliwości języków naturalnych. Dlatego tłumaczenie jest interkulturową ścieżką, na której można spotkać wiele pułapek językowych (por. Laskowski 2005a: 659).

Podobnie jak w procesie translacji związków frazeologicznych, tak i w przypadku partykuł najbardziej przydatna jest teoria wielosystemowa, która zakłada, że przekład to nie fenomen statyczny, lecz układ dynamiczny (Osadnik, Urban 1995: 8, Laskowski 2005b). Konstelacja ta zależna jest od wszelkich relacji, w które wchodzi jednostki tekstowe w obrębie kultury i systemu języka. Tłumaczenie dokonywane na bazie wielosystemowej teorii nie uwzględnia wymogu adekwatności. Istotna jest natomiast akceptowalność. Z tego względu, że przekład jest zazwyczaj wynikiem pewnych strategii selekcyjnych i kompromisów, obejmujących różne systemy komunikacyjne, należałoby najpierw zbadać priorytety w procesie selekcji, wraz z dominantą norm i modeli determinujących te strategie. W rezultacie dylemat adekwatność–akceptowalność przekształca się w bardziej ogólne pytanie dotyczące wyborów na różnych poziomach obu systemów (por. Laskowski 2005a: 662). Używając partykuł, przedstawiamy lub symbolizujemy coś za ich pomocą, umieszczamy je w konkretnych kontekstach i nadajemy im w ten sposób pełne znaczenie, przemycając zarazem swoje myśli, nastawienie do przekazu i jego odbiorcy. Ten sposób rozumienia narzucamy naszemu rozmówcy, słuchaczowi lub czytelnikowi. Z tego względu partykuły łączą w sobie sferę semantyczną, syntaktyczną, kognitywną i pragmatyczną. Na ten fakt zwrócimy szczególną uwagę w analizie praktycznych przykładów w dalszej części

rozważań. Każde tłumaczenie jest pewnego rodzaju interpretacją. Dotyczy to wszelkiego typu tekstów, które zawierają specyficzną dla siebie dozę idiomatyczności, która tkwi z pewnością także w partykułach.

Partykuły to nieodmienne części mowy należące do wyrazów niesamodzielnych, nadają natomiast zdaniom charakterystyczne zabarwienie znaczeniowe lub uczuciowe. Według Grochowskiego (1986: 57) stoją one w opozycji do dopowiedzeń i wykrzykników w szerokim sensie. Partykuły nie mają możliwości spajania wypowiedzeń w odróżnieniu od przyimków, spójników i delatorów. Partykuły występują w wypowiedziach oznajmujących w opozycji do operatorów trybu i modyfikatorów deklaratywności – nieużywanych w wypowiedzeniach oznajmujących. Partykuły wchodzą też w relacje syntaktyczne z rzeczownikami, inaczej niż przysłówki. Partykuły mogą integrować się kontekstualnie z czasownikami w przeciwieństwie do operatorów adnominalnych, niemających tej własności. Partykuły wchodzą w relacje syntaktyczne z imieniem w formie nominativu, w odróżnieniu do operatorów adnominalno-adwerbalnych. Zdaniem Grochowskiego (1986: 57) partykuły są „predestynowane do występowania w funkcji podrzędnika rzeczownika w dowolnej formie gramatycznej”. Do partykuł należą następujące wyrażenia: *bez wątpienia, bodaj, bodajże, bynajmniej nie, chociaż, chociażby, choć, choćby, chyba, czasem, dopiero, faktycznie, głównie, i istotnie, jakoby, jedynie, jeszcze, już, między innymi, może, na ogół, na pewno, na przykład, nareszcie, naturalnie, nawet, niby, nie niekiedy, niewątpliwie, oczywista, oczywiście, pewnie, pewno, podobno, poniekąd, ponoć, prawdopodobnie, przecież, przede wszystkim, przeważnie, przynajmniej, przypuszczalnie, również, rzeczywiście, rzekomo, szczególnie, także, też, to, tylko, wcale nie, widocznie, w istocie, w końcu, właściwie, właśnie, w ogóle nie, wreszcie, wszak, wszakże, w szczególności, wyłącznie, w zasadzie, zaledwie, zapewne, zazwyczaj, z pewnością, z reguły, zwłaszcza, zwykle* (por. Polański i inni 1999: 423, Podracki 1998: 185f). W literaturze niemieckiej (por. Helbig 1994, Weydt 1979, Zifonun 1997) podkreśla się przede wszystkim fakt, że partykuły są nieodmienne: Er war vor der Prüfung *ausgesprochen fleißig* (partykuła stopniująca). Er war ein *ausgesprochener* Freund des Schwimmens (przymiotnik). Partykuły nie mają wartości zdania lub jego części: Ist der Zug *nicht pünktlich angekommen*? *Doch* (partykuła w funkcji odpowiedzi, zdaniowa). Er hat uns nicht informiert. *Allerdings* (partykuła w funkcji odpowiedzi, zdaniowa). Można je pomijać w zdaniach bez wpływu na prawdziwość zdań twierdzących: (Sogar) der Arzt konnte ihm nicht helfen. Nie można o nie zapytać: Das Wetter ist *einfach* herrlich! (partykuła modalna). Das ist eine *einfache* Aufgabe (przymiotnik). Wie ist die Aufgabe? Uważa się, że partykuły są stosunkowo bez wartości semantycznej, bez

znaczenia leksykalnego, chociaż takie zdania, jak np. *Der Junge ist höchstens (nicht mehr als) 10 Jahre alt* (partykuła wyróżniająca), nie wskazują na to. Trzeba stwierdzić, że znaki językowe albo mają jakieś znaczenie, albo, gdy nie mają znaczenia, nie są *qua definitionem* żadnymi znakami. Partykuły, mając dużą potencję komunikatywno-pragmatyczną, są nimi z pewnością.

Partykuły nie mogą być zwykle składnikiem czołowym frazy. Istnieją jednak przykłady niepotwierdzające tej zasady. *Ich darf eigentlich nicht rauchen. Eigentlich darf ich nicht rauchen. Besonders in Italien/In Italien besonders hat es ihr gefallen.* Partykuły nie mają właściwości łączenia wypowiedzi, ale i od tej zasady są odstępstwa, np. *Das Buch ist gut, aber es ist sehr teuer* (spójnik). *Das Buch ist gut; allerdings ist es sehr teuer* (partykuła modalna). *Ich kaufe in diesem Geschäft nicht, es ist hier ja sehr teuer. Iss die Pflaume nicht, sie ist doch nicht gewaschen* (partykuła modalna). W procesie translacji warto także pamiętać, że nie można dowolnie zestawiać partykuł niemieckich w wypowiedziach, np. *Das war denn eben doch auch nur ein kleiner Erfolg.*

Kolejnym pojęciem istotnym w ramach tej tematyki jest norma językowa, którą Polański i inni (1999: 398) rozumieją jako zbiór aprobowanych przez użytkowników języka jednostek językowych oraz reguł ich połączeń. Abstrakcyjne pojęcie normy językowej traktowane jest jako pośrednik między systemem językowym a uzusem językowym. Obejmuje bowiem wszystkie zjawiska narzucone jej przez system, ale w niektórych wypadkach nie ogranicza się do nich, lecz preferuje lub dopuszcza jeden z wariantów fakultatywnych. Norma jest realizowana w tekstach opierających się na uzusie językowym, który w większym stopniu niż norma może określać cechy tych tekstów. Norma językowa, która obejmuje tylko zjawiska akceptowane ogólnie, ma charakter bardziej stały niż uzus i nie dopuszcza zbyt dużej liczby wariantów. Niezrozumienie odbiorcy albo zrozumienie niezgodne z intencjami nadawcy to konsekwencja nieprzestrzegania normy. W procesie translacji partykuł niemieckich na język polski należy uwydatnić niektóre zagadnienia poprawności z tego zakresu. Podracki (1998: 186) podkreśla, że partykuł *no, niech, oby, bodaj, byle, chyba, lada, też, tylko, oczywiście, już, dopiero, jeszcze, ledwie* itp. używamy w wypowiedzeniu jako oddzielnych wyrazów. Partykuły *by, nie, li* można natomiast stosować razem lub osobno, w zależności od sąsiedztwa leksykalnego (np. *Napisałby, ale on by napisał*). Partykułę *-žel/-ż* piszemy zawsze razem z poprzedzającym ją wyrazem (np. *Położże się spać*). Po samogłoskach stosuje się formę krótszą, np. *Tegoż miesiąca, Gdzież on jest?, Któż to wie?, Ileż ludzi!, Kiedyż oni wrócą?*, a po spółgłoskach formę dłuższą, np. *Dajże poczytać, teźże dziewczyny, tenże student*. Najczęściej używa się tej partykuły, aby wzmocnić formę trybu rozkazującego czasownika, np. *Kończcież*

tę próbę, śpijże wreszcie. Partykuła *-że* ma potencjał wzmacniający wyrazy, przy których stoją końcówki osobowe czasownika, np. *Jakżeśmy ci współczuli*. (*Jakże ci współczuliśmy*). Takie formy należy jednak odróżniać od niepoprawnych połączeń końcówek osobowych czasownika z elementem *-że* niepełnym funkcji partykuły, np. **Jakżeście stamtąd wyszli*. Konstrukcji błędnych nie można przekształcić tak, żeby końcówka osobowa stała znowu przy czasowniku (por. **Jakże stamtąd wyszliście*) (Markowski 1999: 1716).

Instrukcja obsługi jest produktem rozwoju technicznego, częścią komunikacji publicznej i kierowana jest do różnych odbiorców. Rozpowszechniane treści powinny być przede wszystkim dostępne i zrozumiałe. Krąg adresatów jest określony i otwarty. Proces komunikacji przebiega pośrednio i jednostronnie. Reakcja odbiorcy treści w stosunku do adresata następuje rzadko. Istnieje wiele tekstów instrukcji obsługi niedbale przetłumaczonych albo przez tłumaczy, albo przez translatory elektroniczne.

Teksty naukowe, np. artykuł, rozprawa, referat, podręcznik, wykład, skrypt, to teksty uporządkowane logicznie o znacznej zawartości informacyjnej. Inne cechy typowe dla tekstów naukowych to: racjonalność, ścisłość i abstrakcyjność, obiektywność, duża doniosłość poznawcza, terminy, leksyka ogólnonaukowa i książkowa, wyrazy obce, spójność tekstu – środki organizujące wypowiedź i wyrażające postawę nadawcy wobec przekazywanych treści, tryb oznajmujący, aspekt niedokonany, czas teraźniejszy, 3 os. lp., zdania podrzędne itp.

Ze względu na to, że sens jest najważniejszy, dochodzi do tego, że podczas tłumaczenia wiele wyrazów zostaje opuszczane. Do części mowy, które sprawiają wiele problemów translatorskich, należą z pewnością partykuły (por. Laskowski 2009). Rozróżnia się tłumaczenia z ekwiwalentem i bez niego. Tłumacz musi zawsze próbować opisać pragmatyczne funkcje leksemu przez multileksykalne wyrażenia i oddanie ich innymi specyficznymi środkami języka docelowego. Zadaniem tłumacza jest zawsze stwarzanie relacji ekwiwalencji między językiem wyjściowym i docelowym – oczywiście należy dążyć do ekwiwalencji treściowej i komunikatywnej (Sternemann 1991: 229). Poza tym należy dążyć do tego, aby osiągnąć ten sam sens wyrażenia. Ekwiwalencja powinna zachodzić na poziomie tekstu. Można założyć, że teksty niemieckie z partykułami tłumaczone na język polski cechuje z jednej strony ubogie stosowanie lub pomijanie partykuł w procesie translacji, z drugiej strony ich przesadne użycie. Sądzę, że wynika to przede wszystkim z naturalności tekstu docelowego, idiolektu tłumacza, warunków kontekstowych i kulturowych, uwarunkowania stylistycznego sytuacji językowej, kompatybilności i kookurencji jednostek leksykalnych, selekcji i ustalania ekwiwalentów na

podstawie wybiórczego korpusu, subiektywnych cech tłumacza, jego kompetencji językowej i interkulturowej, pochodzenia regionalnego, nastawienia do tekstu wyjściowego, wyobrażenia tekstu docelowego oraz nawyków językowych i jego osobistych preferencji dla określonych metod translacji. Przejdźmy teraz do praktycznej analizy jakości i normy językowej w tłumaczeniach partykuł na podstawie instrukcji obsługi i tekstów naukowych, aby sprawdzić słuszność powyższych hipotez.

Niemiecka partykuła *nur* tłumaczona jest zwykle w analizowanych tekstach jako *tylko*, *wyłącznie* lub *jedynie*. Partykuły te według Grochowskiego (1986: 126) wyrażają, „że nie istnieje żaden inny zbiór obiektów ani stanów rzeczy o pewnych własnościach oprócz tego zbioru, o którym komunikuje zdanie”. Grochowski (ibidem: 131) zwraca również uwagę w analizach semantycznych na konieczność podawania hiperonimów, wśród których wymienia dla partykuły *tylko* *dopiero*, *chociaż*. Dotyczy to także ustalania synonimów względem partykuł. Tłumaczenia partykuły *nur* w instrukcjach obsługi wskazują raczej na pełnowartościowe ekwiwalenty, np.

Alle mit der Installation verbundenen Elektroarbeiten dürfen nur von einer elektrotechnisch ausgebildeten Fachkraft durchgeführt werden! (Bröntje: 6). *Wszystkie prace elektryczne związane z montażem kotła mogą być wykonywane wyłącznie przez osoby posiadające odpowiednie wykształcenie* (ibidem: 43). Es dürfen **nur** Original-Ersatzteile verwendet werden. (ibidem: 6). *Stosować wyłącznie oryginalne części zamienne* (ibidem: 45). In der Tabelle sind **nur** die wichtigsten Parameter für das Mischermodule CIM aufgeführt! (ibidem: 15). *W tabeli uwzględniono tylko najważniejsze parametry modułu CIM sterowana praca zaworu mieszającego* (ibidem: 54). Verwenden Sie **nur** Original-Zubehör (Kaffeeautomat: 2). *Proszę stosować tylko oryginalne akcesoria* (ibidem: 18). Füllen Sie den Wassertank **nur** mit kaltem Wasser (Kaffeeautomat: 2). *Zbiornik na wodę proszę napełniać tylko zimną wodą* (ibidem: 18).

Podobnie tłumacze postępują często w przypadku innych partykuł.

Wohl wahr, was zu lesen ist bei Paul: „Die Kulturwissenschaft ist **immer** Gesellschaftswissenschaft. **Erst** Gesellschaft ermöglicht die Kultur, **erst** Gesellschaft macht den Menschen zu einem geschichtlichen Wesen” (Bühler 1999: 3). *Paul wprawdzie zauważa słusznie: „Nauka kulturowa jest też zawsze nauką społeczną. **Dopiero** bowiem społeczeństwo umożliwia kulturę, **dopiero** społeczeństwo czyni człowieka istotą historyczną”* (Bühler 2004: 3).

Nie jest to jednak zawsze możliwe. Partykuła *zu* w konstrukcji bezokolicznikowej (Infinitivpartikel) jest nieprzetłumaczalna na język polski, nie ma bowiem żadnego odpowiednika. Można zilustrować to konkretnymi przykładami.

Die Überlängen der jeweiligen Leitungen sind entsprechend zu kürzen (Bröntje: 11). *Jeżeli przewody są za długie, to można je skrócić* (ibidem: 49). Informationen, wo die Geräte zu entsorgen sind, erhalten Sie über Ihre Kommunen oder die Gemeindeverwaltungen (Kaffeeautomat: 3). *Informacje, gdzie można zdać sprzęt, otrzymają Państwo w swoich urzędach komunalnych lub w administracji gminy* (ibidem: 19).

Podobnie jest w następnym przykładzie:

Ich wähle PAULS „Prinzipien der Sprachgeschichte” und stelle ihnen zwei andere Werke an der Schwelle des Heute zur Seite, um den Ausgangs des eigenen Unternehmens anzugeben, nämlich die „Grundfragen” von F. DE SAUSSURE und die „Logischen Untersuchungen” von E. HUSSERL aus dem Jahre 1900 und 1901 (Bühler 1999: 1). *Wybieram Paula Prinzipien der Sprachgeschichte, konfrontując je z dwoma innymi dziełami u progu dnia dzisiejszego, by ukazać punkt odniesienia mojego własnego przedsięwzięcia badawczego: z Kursem językoznawstwa ogólnego F. de Saussure’a oraz Badań logicznych Husserla z roku 1900 i 1901* (Bühler 2004: 1).

Tłumacz posłużył się tutaj spójnikiem *by* o znaczeniu ‘żeby’. Ważne jest, że jeżeli zdania główne i podrzędne wprowadzone przez *by* mają ten sam podmiot, to orzeczenie w zdaniu podrzędnym występuje w formie bezokolicznika, a do *by* nie dodaje się końcówek osobowych, np. *Muszę dużo jeść, by wyzdrowieć*, *nie: *bym wyzdrowiała*. Gdy podmiot w zdaniu podrzędnym wprowadzonym przez *by* jest inny niż podmiot zdania nadrzędnego, to do spójnika tego dodaje się końcówki osobowe, a orzeczenie ma formę 3 os. czasu przeszłego, a nie bezokolicznika, np. *Prosił, byśmy przyjechali po południu*. Wówczas niemożliwe jest łączenie końcówek osobowych z formą czasownika zamiast ze spójnikiem (nie: *Prosiła, by przyjechaliśmy przed północą*). W zdaniach z czasownikami ruchu spójnik *by* może być pomijany, np. *Pobiegli (by) zobaczyć to niezwykle zjawisko* (por. Markowski 1999: 84).

W kolejnych przykładach zilustrowano możliwości tłumaczenia partykuł *bereits, sehr, nein, immer, zu*.

Kabelverschraubungen (2xPG 11 und 1xPG9) in die entsprechenden Bohrungen des Bodenbleches vom Kessels einstecken und mit Gegenmutter

befestigen (analog den **bereits** montierten Verschraubungen) (Bröntje: 11). *Dławiki (2xPG11 i 1xPG9) umieścić w odpowiednich otworach w dolnej części kotła i zamocować za pomocą przeciwnakrętki (*analogicznie z już zamontowanymi złączami kablowymi)* (ibidem: 49).

W ostatnim zdaniu zachowano odpowiednio znaczenie partykuły, jednak we fragmencie ujętym w nawiasie powinno być użyte sformułowanie *analogicznie do już...* W poniższych przykładach przekazano dość sprawnie wartość komunikatywną bez omijania partykuł:

[...] es ist bequem und einfach, **gerade** diesen Zug unseres Planes in Abhebung vom Gestern als das heute Erforderliche hinstellen und so eine erste Positionsbestimmung **zu** gewinnen (Bühler 1999: 1). *Najwygodniej i najprościej będzie ten właśnie moment naszego planu ukazać na początek jako wymóg chwili w przeciwieństwie do stanowiska wczorajszego i tym samym wstępnie określić nasze stanowisko* (Bühler 2004: 1). Lesen Sie vor Inbetriebnahme dieses Geräts die Bedienungsanleitung **sehr** sorgfältig durch und bewahren Sie inkl. Garantieschein, Kassenbon und nach Möglichkeit den Karton mit Innenverpackung gut auf (Kaffeeautomat: 2). *Przed uruchomieniem urządzenia proszę **bardzo** dokładnie przeczytać instrukcję obsługi. Proszę zachować ją wraz z kartą gwarancyjną, paragonem i w miarę możliwości również kartonem z opakowaniem wewnętrznym* (ibidem: 18). Benutzen Sie **ausschließlich** für den privaten und den dafür vorgesehenen Zweck. Dieses Gerät ist **nicht** für den gewerblichen Gebrauch bestimmt. Benutzen Sie es **nicht** im Freien (außer es für den bedingten Einsatz im Freien vorgesehen) (ibidem: 2). *Proszę wykorzystywać urządzenie **jedynie** dla prywatnego celu, jaki został przewidziany dla urządzenia. Urządzenie to **nie** zostało przewidziane do użytku w ramach działalności gospodarczej. Proszę **nie** korzystać z urządzenia na zewnątrz (**chyba że** w określonych warunkach)* (ibidem: 18). Schalten Sie das Gerät aus und ziehen Sie **immer** den Stecker aus der Steckdose (ziehen Sie am Stecker **nicht** am Kabel) wenn Sie das Gerät **nicht** benutzen, Zubehörteile anbringen, zur Reinigung oder bei Störung (ibidem: 2). *Jeżeli **nie** korzystacie Państwo z urządzenia, jeżeli chcecie państwo zamontować jakieś akcesoria, w celu wyczyszczenia lub w przypadku jakichkolwiek zakłóceń proszę **zawsze** wyłączyć urządzenie i wyjąć wtyczkę z gniazdka (proszę pociągnąć za wtyczkę **nie** za przewód zasilający)* (ibidem: 18). Betreiben Sie das Gerät **nicht** unbeaufsichtigt. Sollten Sie den Arbeitsplatz verlassen, schalten Sie das Gerät bitte **immer** aus, bzw. ziehen Sie den Stecker aus der Steckdose (ziehen Sie am Stecker, **nicht** am Kabel) (ibidem: 2). *Pracującego urządzenia **nie** należy pozostawiać bez nadzoru. Jeżeli opuszczają Państwo miejsce pracy, należy **zawsze** pamiętać o wyłączeniu*

urządzenia, względnie wyjęciu wtyczki z gniazda (należy ciągnąć za wtyczkę, nie za przewód) (ibidem: 18).

W zdaniach bezpodmiotowych i w podrzędnych zdaniach celowych używana jest forma celownika *samemu* (Doroszewski 1980: 671), co poprawnie zostało uchwycone przez tłumacza w kolejnym przykładzie.

Reparieren Sie das Gerät **nicht selbst**, sondern suchen Sie bitte einen autorisierten Fachmann auf. Um Gefährdungen **zu** vermeiden, ein defektes Netzkabel bitte **nur** vom Hersteller, unseren Kundendienst oder einer ähnlich qualifizierten Person durch ein gleichwertiges Kabel ersetzen lassen (Kaffeeautomat: 2). *W razie awarii proszę nie naprawiać urządzenia **samemu**, lecz skorzystać z pomocy autoryzowanego specjalisty. Jeżeli przewód zasilający nieodłączalny ulegnie uszkodzeniu, to powinien on być wymieniony u producenta lub w specjalnym zakładzie naprawczym albo przez wykwalifikowaną osobę w celu uniknięcia zagrożenia (ibidem: 18).*

Niemiecka partykuła *zu* ma swój odpowiednik w polskim przysłówku *zbyt*, który używany jest zwykle w połączeniu z przymiotnikiem lub innym przysłówkiem, np. *Miał zbyt wiele zajęć* (Markowski 1999: 1335), co uwidocznione jest w poniższych przykładach:

Die Dampfleistung ist *zu* hoch eingestellt. Sie bügeln mit *zu* hoher Temperatur. Ihr Bügelautomat wurde *zu* lange trocken verwendet (Prima: 6). *Ilość pary jest zbyt duża. Używana temperatura jest zbyt wysoka. Żelazko jest zbyt długo używane w pozycji prasowania na sucho. Umieszczać zawsze żelazko w pozycji pionowej (ibidem: 21). Ziehen Sie vor der Reinigung **immer** den Netzstecker und warten Sie, bis das Gerät abgekühlt ist (Kaffeeautomat: 2). *Przed **każdym** czyszczeniem proszę wyciągnąć wtyczkę z sieci i odczekać, aż urządzenie ostygnie (ibidem: 19). Den Bügelautomaten **immer** abkühlen lassen, bevor Sie ihn wegräumen (Prima: 5). *Przed **każdym** przechowywaniem żelazka, należy poczekać do jego całkowitego wystudzenia (ibidem: 20).***

W powyższych przykładach zauważamy, że tłumacz oddał znaczenie partykuły *immer* ('zawsze') za pomocą zaimka nieokreślonego *każdy*, nie zaburzając jednak przekazu treści oryginalnej. W kolejnych zdaniach tłumacz zrezygnował w wersji polskiej z partykuł, przez co tekst brzmi bardziej zgodnie z normą językową. Jest to potwierdzenie na to, że należy dokonywać przekładu treści, a nie ich poszczególnych elementów.

Ihr Gerät ist so konzipiert, dass es mit Leitungswasser funktioniert. **Dennoch** sollten Sie die Dampfkammer regelmäßig reinigen, um gelösten Kalk auszuspülen (Prima: 2). *Do żelazka należy stosować wodę z kranu. W celu usunięcia kamienia wapiennego wymagane jest jednak regularne oczyszczanie komory prasowania* (ibidem: 16).

Zobaczmy, jakie metody translacji zostały zastosowane w następujących przykładach:

Beim Entnehmen der Kanne, bevor das Wasser komplett durch den Filter gelaufen ist, wird **so** verhindert, dass Kaffee auf die Abstellplatte tropft. Befindet sich **noch** Wasser im Tank bzw. Filter, achten Sie bitte darauf, dass Sie die Kanne wieder unter den Filter stellen, um ein Überlaufen **zu** vermeiden (Kaffeemaschine: 7). *Państwo urządzenie zostało wyposażone w mechanizm blokujący kapanie. Dzięki niemu po zdjęciu dzbanka, zanim pozostała woda przeleci przez filtr, kawa nie kapie na podstawę. Jeżeli w pojemniku ewentualnie w filtrze znajduje się jeszcze woda, proszę pamiętać, aby dzbanek ponownie postawić pod filtrem, w przeciwnym razie może dojść do rozlania wody* (ibidem: 18). Verwenden Sie zum Entkalken bitte **nur** handelsübliche Entkalkungsmittel auf Zitronensäurebasis (ibidem: 2). *Do usuwania kamienia proszę używać preparatów dostępnych w handlu na bazie kwasu cytrynowego* (ibidem: 8).

W przytoczonych przykładach przetłumaczono jedynie partykułę *noch*, pozostałe pominięto i zastosowano inne rozwiązania. Należy podkreślić, że partykuły *so* i *immer* są bardzo często opuszczane w tłumaczeniach instrukcji obsługi, np.

Der Behälter ist **so** elegant, dass er sich **nicht nur** zum Frischhalten, sondern auch zum Servieren hervorragend eignet (Tupperware CheeSmart Server: 3). *Elegancki wygląd pozwala używać pojemnika również jako tacy do podawania potraw* (ibidem: 10). Die Servierplatte **immer** auf beiden Seiten an den Enden festhalten. **So** kann der Behälter **auch** mit schwerem Inhalt nicht kippen (ibidem: 3). *Aby uniknąć upuszczenie pojemnika, należy trzymać go za uchwyt tacki* (ibidem: 10). Das Kabel sowie ein evtl benötigtes Verlängerungskabel **so** verlegen, dass ein unbeaufsichtigtes Ziehen daran bzw. ein Darüberstolpern nicht möglich ist. (HT-100 SP: 1). *Należy uważać, by przewód lub przedłużacz nie został przez nieuwagę pociągnięty lub nikt nie mógł się o niego potknąć* (ibidem: 3).

Zdanie niemieckie: *Füllen Sie nun entsprechend der gewünschten Tassenzahl, welche Sie an der Wasserstandanzeige ansehen können, kaltes Wasser in*

den hinteren Wasserbehälter (Kaffeeautomat: 2) zawiera partykułę *nun*, która nie została uwzględniona w wersji polskiej. Nie ma to jednak dużego wpływu na prawidłowy odbiór tekstu. Tłumacz nie zastosował się tu jednak do normy języka polskiego, używając dalej słowa *ilość* w znaczeniu 'liczba' w stosunku do filiżanek (por. Doroszewski 1980: 211). *Pojemnik wypełnić taką ilością zimnej wody, która odpowiada ilości żądanych filiżanek kawy, ilość filiżanek można odczytać na wskaźniku poziomym wody* (Kaffeeautomat: 18). W analizowanych tekstach zdarza się również, że w niektórych zdaniach stosuje się całkiem inne jednostki lekcyjne niż w oryginale lub że całe zdania nie są tłumaczone, np.

Stellen Sie sicher, dass das Gitter überall **genau** in die dafür vorgesehene Öffnung passt, um, um seine Wirksamkeit **zu garantieren** (ibidem: 3). *Pamiętaj, aby kratka została dobrze umocowana w pokrywce. W razie wątpliwości, przy mocowaniu kratki można posłużyć się ilustracją* (ibidem: 10). In Österreich und in der Schweiz gilt die zeitlich **nahezu** unbegrenzte Langzeit-Garantie (ibidem: 3 brak tłumaczenia). Paul spürt sehr gut die neue Kategorie: denn er fährt an der **gerade** zitierten Stelle in einem neuen Paragraphen fort (Bühler 1999: 3). *Paul doskonale wyczuwa ten nowy punkt widzenia, w cytowanym fragmencie bowiem następny akapit zaczyna się od zdania* (Bühler 2004: 3).

Poważnym wyzwaniem dla tłumaczy tekstów niemieckich na język polski są częste kombinacje partykuł, np.

[...] ich selbst habe es im Jahre 1918 nicht aus PLATON bezogen, sondern **noch einmal** der Sache abgelesen und dem HUSSERL der Logischen Untersuchungen entgegengehalten (Bühler 1999: 1–2). *Jeśli o mnie chodzi, to w roku 1918 nie przejąłem tego modelu od Platona, lecz na własną rękę wysnułem go z faktów, przeciwstawiając go koncepcji Husserla z Badań logicznych* (Bühler 2004: 2). [...] das Schema im zweitgenannten Werke HUSSERLS ist **noch nicht ganz** unser Organon-Modell der Sprache, gestattet es **aber** anzusetzen und führt darauf hin; und dieses Organon-Modell ist **auch** in PLATONS Kratylos zu finden (Bühler 1999: 1). [...] *schemat przedstawiony w tej ostatniej pracy Husserla nie pokrywa się wprawdzie z naszym modelem języka jako organonu, lecz pozwala go skonstruować, prowadzi do niego; ten sam model języka jako organonu można odnaleźć w Kratylosie Platona* (Bühler 2004: 2). Man spekuliert **eben nur** unbewußt, und es einem glücklichen Instinkt zu verdanken, wenn das Richtige getroffen wird (cyt. za: Bühler 1999: 5). *Po prostu spekulujemy podświadomie i tylko szczęśliwemu instynktowi zawdzięczamy trafność sądu* (Bühler 2004: 6). Was man gefunden

hat, sind prima vista statistische Regelmäßigkeiten, wie sie an allen Kollektiverscheinungen zu finden sind; gibt es **doch sogar** eine „Moralstatistik“ mit **sehr** beachtenswerten Resultaten (Bühler 1999: 6). *Stwierdzono tu prima vista regularności statystyczne; jak wiadomo istnieje nawet „statystyka moralności” mająca na swym koncie godne uwagi wyniki badań* (Bühler 2004: 6).

Markowski (1999: 1175) zwraca uwagę na użycie spójnika *wprawdzie*, który wprowadza zdanie o treści przeciwstawnej do zdania następnego. Słowo to występuje ze spójnikiem *ale*, rzadziej z *lecz*, *jednak*, *jednakże*. Niepoprawne jest zastępowanie spójnika *ale* innymi wyrazami, a także usuwanie go, np. *Wprawdzie nie miał zawodu, szybko zaś nauczył się radzić sobie w życiu*. Błędne jest też łączenie kilku spójników w jednym wypowiedzeniu, np. *Był wprawdzie brzydki, ale jednak niezwykle sympatyczny*.

W analizowanym materiale można znaleźć dowody na to, że podczas translacji tłumacze dodają partykuły lub inne elementy językowe, których nie ma w tekstach oryginalnych, np.

Das alles ist so wahr, dass sich das logische Gewissen umkehren und denjenigen zur Rechenschaft ziehen muß, welcher das Individuum für primärer ansieht als die Gemeinschaft: „erst Gesellschaft macht den Menschen...“ **Woher** in aller Welt nehmt Ihr grob gesprochen das Rezept, das Individuum in eurer Analyse vor die Gemeinschaft zu stellen? (Bühler 1999: 3). *Jest to tak trafna uwaga, że sumienie logiczne każe zapytać tych, którzy jednostkę uważają za pierwotną w stosunku do społeczeństwa (Paul: dopiero społeczeństwo czyni człowieka...): skądże, na Boga, czerpicie wobec tego receptę analizowania jednostki przed społecznościami?* (Bühler 2004: 3).

Następny przykład, w którym pominięto podczas tłumaczenia partykuły *doch*, *noch* i *nur*, dostarcza nam ciekawych informacji dotyczących normy i jakości tłumaczenia. Zamiast spójnika *jednak* użyto partykuły *bynajmniej*, która używana jest w języku polskim w znaczeniu ‘wcale, zupełnie, ani trochę’ niemal wyłącznie z przeczeniem, w zestawieniu *bynajmniej nie*, np. *Bynajmniej nie jest ciepło*. Niepoprawne jest stosowanie tego leksemu w znaczeniu ‘przynajmniej, chociaż’. *Bynajmniej* (poprawnie: *przynajmniej*) *jest tu ciepło* (por. Markowski 1999: 85). Drugim ważnym elementem w podanym kontekście jest spójnik *bowiem* o znaczeniu ‘gdyż, ponieważ’, np. *Wyszła z domu przed szóstą, nie lubiła się bowiem spóźniać* (por. Markowski 1999: 68)

Wir griffen das zuletzt zitierte Wort aus dem Kontexte; **doch** ist es nicht gesagt von Paul, um seine heute **noch** kaum übertroffenen Kapitel sechs und acht-

zehn zu rechtfertigen, sondern um zu charakterisieren, was nach seiner Meinung **nur** den Geisteswissenschaften nach Art der Physik als Erkenntnisziel vorschwebt und angeblich auch **nur** ihnen vorschweben darf; keineswegs aber der historischen Sprachforschung (Bühler 1999: 4). *Powyższy cytat został wyrwany z kontekstu; Paul bowiem nie używał tego sformułowania bynajmniej dla usprawiedliwienia niezrównanych rozdziałów – szóstego i osiemnastego, lecz dla scharakteryzowania tego, co jego zdaniem jest celem nauk nomotetycznych (Geisteswissenschaften) w rodzaju fizyki i tylko tych nauk – w żadnym razie językoznawstwa historycznego (Bühler 2004: 5).*

W poniższym kontekście zauważamy, że tłumacz oddał partykułę niemiecką *ganz* za pomocą przysłowka *zdecydowanie*. Partykuła *überhaupt* przetłumaczona została na język polski partykułą *w ogóle*, *jedenfalls* jako *w każdym razie*. Natomiast partykuła *völlig* została pominięta w wersji polskiej. Należy jednak podkreślić, że oddawanie partykuł innymi częściami mowy niż partykuły lub ich pomijanie nie wpływa ujemnie na jakość tłumaczenia, pod warunkiem że tłumacz zachowa zasady ekwiwalencji pragmatycznej. Ważny z punktu widzenia normy językowej i jakości tłumaczenia jest poza tym fakt, że leksem *zdecydowanie* znaczy w ‘sposób zdecydowany, wyrażający zdecydowanie’, np. *Podał mu dłoń mocno, zdecydowanie.*, *Ten wniosek należy zdecydowanie odrzucić*. Inne znaczenie tego słowa: ‘wyraźnie, niewątpliwie’ (lepiej: wyraźnie), wyraz młodzieżowy, lepiej: *o wiele, znacznie, bardziej*, np. *Pracował zdecydowanie* (lepiej: *znacznie, o wiele*) *gorzej niż dawniej* (por. Doroszewski 1980: 1001).

Ganz verfehlt jedenfalls wäre es, der Sprachforschung das völlig andere Methodenideal der Physik als Vorbild vor Augen zu halten. Wer weiß, ob eine ansehnliche Wissenschaft von der Sprache überhaupt gewachsen und hochgekommen wäre ohne die Voranalyse, welche man geleistet fand in der optischen Wiedergabe und Fixierung lautsprachlicher Gebilde durch die Schrift? (Bühler 1999: 14). Zdecydowanie błędne byłoby w każdym razie stawianie językoznawstwu za wzór metodologicznego ideału fizyki. Kto wie, czy w ogóle powstałaby i rozwinęła się godna uwagi nauka o języku, gdyby nie owa analiza wstępna, dana badaczom w piśmie jako optyczne odzwierciedlenie i utrwalenie tworów dźwiękowych (ibidem: 15).

Z poprawnością językową borykają się często germaniści, tłumacząc konteksty ze słowem *jedenfalls*, które zamiast *w każdym razie* tłumaczone jest jako *w każdym bądź razie*, *w takim bądź razie*, *na każdy wypadek* (por. Doroszewski 1980: 626).

Jedenfalls aber muß, wer zur Erkenntnis von der Zeichennatur der Sprache vorgedrungen ist, auf Homogenität seiner Begriffe sehen; alle drei Grundbegriffe müssen semantische Begriffe sein (Bühler 1999: 29). *W każdym razie ważne jest, byśmy, uznając znakową naturę języka, posługiwali się pojęciami jednorodnymi, otóż wszystkie trzy powyższe podstawowe pojęcia muszą mieć charakter semantyczny* (Bühler 2004: 30).

Z przedstawionych rozważań wynika jednoznacznie, że proces translacyjny musi poprzedzić dokładna analiza różnych funkcji danej partykuły w konkretnych sytuacjach. Możliwości partykuł rozwijają się dopiero w konkretnych kontekstach językowych i w konkretnych relacjach zachodzących w tych kontekstach. Tłumacz powinien w miarę możliwości spróbować przyporządkować intencji tę samą funkcję komunikatywną. Szukanie dokładnej lub zbliżonej do oryginalnej formy, wartości komunikatywnej partykuły języka wyjściowego jest prymarnym wymogiem warsztatu współczesnego tłumacza. Udaje się to jedynie wówczas, gdy w procesie translacyjnym uwzględnimy wszelkie czynniki komunikacyjne, semantyczne, pragmatyczne, tekstowe i kontekstowe, które transponujemy jednak nie jako komponenty danego systemu językowego, lecz jako składniki tekstu ułożone i powiązane ze sobą w formie ustnej lub pisemnej i zawierające zawsze cechy języka autora wypowiedzi. Wielokrotnie zwracano już na to uwagę, że możliwościom semantycznym partykuł w języku niemieckim odpowiadają w innych językach odmienne środki, jak np. spójniki, szyk zdania i zróżnicowane profile intonacyjne, ponieważ interlingwalne korelacje partykuł polegają na przeciwstawnych niekompatybilnych podstawach. Podsumowując, można skonstatować, że prawdziwe tłumaczenia treści komunikatywnych partykuł są możliwe jedynie wtedy, gdy znaczenia tych leksemów można podać w bardziej niż intuicyjny sposób. Odwrotnie sprawdza się również każde przyporządkowanie znaczenia do tłumaczeń w innych językach. Analiza wybranych tekstów fachowych wyraźnie wskazuje na to, że ze względu na zróżnicowaną strukturę językową partykuły niemieckie są często opuszczane w tłumaczeniach na język polski, wykorzystuje się tu natomiast inne komponenty językowe, np. inne jednostki leksykalne, akcent zadaniowy, szyk zdania, intonację (por. Beerbom 1992, Burkhardt 1989).

Problemy translacyjne w obrębie partykuł wynikają z ich różnych funkcji pragmatyczno-komunikatywnych, które spełniają one w badanych językach, i ich pola działania pokrywają się jedynie częściowo lub zachodzi ekwiwalencja zerowa. Należy przede wszystkim uwzględnić tu odniesienie do intencji językowych. Z tych powodów nie należy transponować partykuł dowolnie i schematycznie, ponieważ użycie poszczególnych partykuł zawsze ściśle związane jest z kontekstem i przede wszystkim zależy od autora lub tłumacza.

Literatura

- Beerbom, Ch., 1992, *Modalpartikeln als Übersetzungsproblem. Eine kontrastive Studie zum Sprachenpaar Deutsch-Spanisch*, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris.
- Burkhardt, A., 1989, „Partikelsemantik. Paraphrasentechnik und das Problem der Übersetzbarkeit”, [w:] *Sprechen mit Partikeln*, H. Weydt (red.), Berlin–New York, s. 354–369.
- Conrad, R., 1984, *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini*, Stuttgart.
- Coseriu, E., 1980, „Partikeln und Sprachtypus. Zur strukturell-funktionellen Fragestellung in der Sprachtypologie”, [w:] *Wege der Universalienforschung*, G.V. Brettscheider, C. Lehmann (red.), Tübingen, s. 199–207.
- Doroszewski, W., 1980, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa.
- Grochowski, M., 1986, *Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia*, Wrocław–Warszawa.
- Helbig, G., 1994, *Lexikon der deutschen Partikeln*, Leipzig.
- Laskowski, M., 2005a, „Problemy translacji w zakresie frazeologii na przykładzie języka niemieckiego i polskiego”, *Studia Niemcoznawcze*, t. XXXI, Warszawa, s. 657–670.
- Laskowski, M., 2005b, „Phraseologie und Idiomatik der Fachsprache(n) am Beispiel von Bedienungsanleitungen”, [w:] *Frazeologické Štúdie*, M. Jankovičová, J. Mlacek, J. Skladaná (red.), s. 195–212.
- Laskowski, M., 2009, „Die deutsche Partikel ja und ihre polnischen Äquivalente. Vorschläge für Lexikographie und Didaktik des Deutschen als Fremdsprache”, *Studia Niemcoznawcze*, t. XL, s. 437–457.
- Markowski, A., 2002, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa.
- Podracki, J., 1998, *Szkolny słownik nauki o języku*, Warszawa.
- Polański, K. (red.), 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Szulc-Brzozowska, M., 2002, *Deutsche und polnische Modalpartikeln und ihre Äquivalenzbeziehungen*, Lublin.
- Sternemann, R. (red.), 1991, *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Leipzig.
- Weydt, H., 1979, *Die Partikeln der deutschen Sprache*, Berlin–New York.
- Zifonun, G. (red.), 1997, *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin–New York.

Źródła

- Bühler, K., 1999, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. 3, Auflage, Stuttgart.
- Bühler, K., 2004, *Teoria języka*, Jan Kozbiał, Kraków.
- Hermann P., 1909, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Tübingen.

Instrukcje obsługi

Bröntje Heizung Mischermodule CIM C (Moduł sterowania pracą zaworu mieszającego CIM C)
HT-100 SP 1200 WATT DESIGN-HAARTROCKNER
JVC KD-73R/KD-S71R
Kaffeeautomat KA 3032 CIATRONIC International GmbH
PRIMA GEBRAUCHSANWEISUNG Dampfbügelautomat – żelazko parowe
Tupperware CheeSmart server

Norm and quality of particle translation on the example of instruction manuals and linguistic texts

Summary

This paper discusses the differences between German and Polish in particle translation. It attempts at the discussion on the role of German particles from the synchronic translation perspective. As we know, specialist language differs from general language mainly in vocabulary (retaining the grammatical and phonological systems). Particles are crucial lexical units and they have diverse functions in both written and spoken texts. They affect the structure of a given text as well as the reception of the reader or listener. This article deals with two problems: norm and quality of translation-interpreting of German particles in Polish texts. It is to demonstrate that “the role of particles is unusually limited” (Wierzbicka 1996: 519). It is common knowledge that languages can differ considerably with respect to the use they make of particles. The author scrutinizes particles relying on instruction manuals and linguistic texts, at the same time emphasising the process of translation.